

PIESE ROMANO-BIZANTINE DESCOPERITE LA HALMYRIS

Zaharia COVACEF,
Mihai ZAHARIADE

Cuvinte cheie: *Venus, Ibis, Ahile și Penthesileia.*

Keywords: *Venus, Ibis, Achilles and Penthesileia.*

Among the discoveries during the excavation campaign in the summer of 2005 at the fortress in Halmyris three bronze pieces, a silver ring with gem and a fragment from a luxury ceramic vessel were discovered. The fact is interesting that the bronze pieces were discovered in tower 2 (T2), at depths between 2.45 m and 2.80 m, the other two were discovered in Domus II, the ring at a depth of 1.89 m and the ceramic fragment at 1.10 m. The first three bronze pieces are: a statuette representing Venus in a variant of Venus Anadyomene; a lock-statuettes for a cassette, also figuring Venus and a lock-bracket for a cassette bearing the image of an Ibis. The silver ring has a translucent carnelian gem engraved with Mars' image. The ceramic fragment, in fact from the lip of a tray, shows a relief with the fight scene between Achilles and Penthesileia. The bronze pieces and the silver ring were dated to the 2nd-3rd cent. A.D. and the ceramic fragment to the 4th-5th cent. A.D.

Cercetările din campania anului 2005 au adus la lumină o mare varietate de piese arheologice, atât din punct de vedere al utilității, cât și din cel al materialului din care sunt făcute. Cele câteva exemplare de care ne vom ocupa în continuare au fost descoperite în turnul T₂ (trei piese) și în edificiul Domus II (două piese).

Piese din bronz

1. *Statuetă din bronz* (Pl. 1); patină brun-roșcat-auriu. Dimensiuni: h = 8,4 cm; l_ț = 3,6 cm; gr = 1,8 cm. Condițiile descoperirii: T₂, S_D, L 12, la adâncimea de -2,45 m. Destul de bine conservată; fața este tocită și nu se disting trăsăturile; lipsește partea inferioară de sub genunchi, la fel brațul drept, imediat de sub umăr. Statueta a fost lucrată prin turnare plină într-un tipar; sunt vizibile urmele acestuia sub brațul drept ridicat, pe linia de întâlnire ale celor două margini ale vălului.

Statueta o reprezintă pe Venus ținând un măr în mâna stângă adusă sub sân; cu mâna dreaptă, presupunem după poziția brațului, își ridică vâlul pe umeri (sau se pregătește să-l dea jos). Sub acesta poartă un *chiton* fără mâneci, transparent, care i-a alunecat de pe umărul stâng dezvelindu-i sânul. Părul este strâns la spate într-un coc; o șuviță cârlionțată alunecă pe umărul drept. La spate veșmântul este realizat cu falduri verticale pe laterale, arcuite în centru. Venus îmbrăcată, chiar și cu un sân dezvelit, este întâlnită mai rar în microstatuaria din bronz.

Reprezentarea zeiței la Halmyris nu este o raritate. În timpul campaniei din 1982, pe nivelul VI al unei clădiri masive din secțiunea magistrală 1, orientată E – V, a fost descoperită o statueta din bronz, înaltă de 13,7 cm, reprezentând-o pe *Venus Anadyomene*, una dintre ipostazele larg răspândite ale zeiței¹ nu doar în bronzuri figurate ci și în reprezentările statuariei din marmură².

O altă categorie de bronzuri figurate o constituiau aplicile-încuietori pentru casete. Acestea i se înscriu următoarele două piese.

2. *Statuetă-încuietoare din bronz* (Pl. 2/1); patină brun-verzuie. Dimensiuni: h = 6,4 cm; lț = 2 cm; grosime – la cap 1 cm, la genunchi 0,9 cm, în rest 0,6 cm. Condițiile descoperirii: T₂, S₆, la adâncimea de -2,45 m. Starea de conservare: piesă destul de tocită; lipsă partea inferioară de sub genunchi.

Statueta o reprezintă pe Venus cu mâna dreaptă peste piept și cu stânga trăgând veșmântul peste partea inferioară a corpului într-un gest de pudicitate. Deși chipul este tocit, se pot vedea ochii migdalați cu colțurile exterioare trase în jos, nasul – destul de mare și gura sub forma unei linii. Părul este adunat la spate, iar pe cap pare a avea o coroană. Veșmântul pe care îl trage în sus și care îi acoperă doar piciorul drept, este figurat cu câteva cute oblice; piciorul stâng este ușor flexat cu genunchiul venind peste piciorul drept. În spate statueta este goală datorită utilizării ei ca încuietoare.

Încuietori de casetă reprezentând-o pe Venus figurată astfel au mai fost descoperite în Dobrogea și se află în diferite colecții: la Muzeul Național de Istorie a României, în colecția Mihai Sutz³, colecția dr. Severeanu a Muzeului Municipiului București⁴, în colecția Mihai Dinu⁵, București.

3. *Statuetă-încuietoare din bronz* (Pl. 2/2); patină brun-aurie. Dimensiuni: h = 4,1 cm; gr (împreună cu veriga dreptunghiulară) = 2,1 cm. Condițiile descoperirii: T₂, la adâncimea de -2,80 m. Piesă destul de bine conservată, din păcate fragmentară.

Pe partea din față a piesei este figurat un cap de pasăre cu ciocul lăsat în jos (Ibis?); în jurul capului, și al ciocului, sunt realizate o serie de incizii oblice

¹ TOPOLEANU 1991, p. 101-102, Pl. I, 2a-d; Pl. II, 2a,b.

² COVACEF 2006, p. 339-344; COVACEF, CLIANTE 2007, p. 24-26 pentru a cita cele mai noi descoperiri din zonă.

³ MUȘETEANU 1983, p.84, nr. 1, 3, Pl. I/c și d.

⁴ GRAMATOPOL 1982, p. 263, nr. 79 și nr. 82.

⁵ ELEFTERESCU 2006, p. 345-347, nr. 1, 2, Pl. I/1 și 2.

sugerând penele. Sub cioc placa are forma trapezoidală și este decorată cu motive florale realizate prin puncte și linii. Pe partea dorsală, în dreptul capului, este sudat anul de formă dreptunghiulară.

Pentru acest tip de reprezentare la o încuietore nu am găsit analogii. Reprezentarea unei păsări de pe Nil pe o piesă provenind din Scythia Minor nu trebuie să ne mire dată fiind răspândirea aici a cultelor orientale și egiptene încă de la începutul erei creștine, cu o mare amploare în secolele II și III p. Chr.

Inel

5. *Inel din argint cu gemă*. Dimensiuni: inelul: 2,5 x 2,1 cm; lățimea în partea superioară este de 1,4 cm; gema: h = 1,3 cm; lț = 1,1 cm; grosimea (cât se vede deasupra barei inelului) = 0,2 cm. Inelul a fost descoperit în timpul săpăturilor de la Domus II, la adâncimea de -1,89 m, în colțul de vest al clădirii - posibil o clădire de comandament în coordonarea apărării în arealul A*.

Inelul, de formă ovală, este lucrat dintr-o foaie de argint, bombată la exterior și lățită în partea superioară, unde s-a montat piatra. Gema, din cornalină roșiatică translucidă, are gravată imaginea zeului Marte, în picioare spre stânga; cu mâna stângă, îndoită din cot, sprijină o lance înaltă, iar cu mâna dreaptă, lăsată în jos, ține scutul sprijinit de pământ.

Pietrele gravate sunt foarte răspândite în tot arealul Dunării de Jos, descoperirile de până acum oferind bune analogii⁶.

Piesă ceramică

4. *Fund platou* (Pl. 3/3). Pastă roz-cărămizie, densă. Vopsea roșie-brună devenită cenușie la interior datorită arderii secundare. Dimensiunile fragmentului: d = 10,2 cm; gr = 2 cm. Condițiile descoperirii: Domus II, carou Q₂, la adâncimea de -1,10 m. Starea de conservare: fragment din fundul unui platou.

Decorul, care se afla pe fundul platoului (în interior), era realizat în relief. Din acesta se mai păstrează un personaj masculin în ținută militară, cu coif cu panaș, văzut din față dar cu capul întors spre dreapta sa. Ambele brațe sunt întinse lateral, pe brațul stâng având scutul. Din scenă se mai văd mâinile altor personaje. Este evident o scenă de luptă și, după toate probabilitățile decorul se înscrie temei „ciclul vieții lui Ahile”, fragmentul nostru înfățișând lupta dintre erou și Penthesileia.

Un fragment din buza unui platou de lux, descoperit la Capidava⁷ păstrează o parte din decorul cu aceeași temă a „ciclului vieții lui Ahile” - cu două secvențe: eroul pregătindu-se să lanseze discul și Chiron purtând în spate pe Ahile copil.

Poeemele homerice au constituit surse de inspirație pentru arta antică, greacă și romană⁸, scene ale ciclului troian fiind întâlnite pe ceramica provenind din spațiul tunisian⁹, datată până la începutul sec. VI p. Chr.

* Complexul de clădiri din spatele porții de nord.

⁶ GRAMATOPOL 1974, în special p. 54, nr. 198.

⁷ OPRIȘ 2003, p. 145, nr. 337.

⁸ SADURSKA 1964, p. 95-100, pl. XIII/13, pl. XIV/15, pl. XV/16.

⁹ OPRIȘ 2003, p. 145 și n. 363.

Cele cinci piese pe care le-am prezentat provin, după cum am văzut, din două zone: turnul 2 (T2) și Domus II. Primele – piesele din bronz, – au fost descoperite la adâncimile de -2,45 m și -2,80 m; celelalte două, de la Domus II – respectiv inelul din argint și fragmentul ceramic-, au apărut la adâncimile de -1,10 m (fragmentul ceramic) și 1,89 m (inelul). Statueta Venerei găsită mai demult la Halmyris și publicată de Fl. Topoleanu¹⁰ a fost descoperită pe un nivel datat cu ceramică și monede în prima jumătate a sec. V p. Chr.; analogiile pe care le-a adus în discuție autorul au determinat încadrarea cronologică a acestei piese spre sfârșitul secolului III până în secolul IV p. Chr. Pe baza analogiilor, dar ținând cont și de durata de circulație a modelelor, piesele noastre pot fi încadrate cronologic între sec. II-III p. Chr. (inelul și bronzurile figurate) și sec. IV-VI p. Chr. (fragmentul ceramic).

BIBLIOGRAFIE

COVACEF 2006 – Zaharia Covacef, *O nouă statueta a zeiței Venus descoperită la Tomis*, Pontica 39 (2006), p. 339-344.

COVACEF, CLIANTE 2007 – Zaharia Covacef, Traian Cliante, *Venus din Tomis*, în Transilvania, 4-5 (2007), p. 24-26.

ELEFTERESCU 2006 – Dan Elefterescu, *Închizători de casetă descoperite în Dobrogea*, Pontica 39 (2006), p. 345-346.

GRAMATOPOL 1974 – Mihai Gramatopol, *Les pierres gravées du Cabinet numismatique de l'Académie Roumaine*, Collection Latomus, vol. 138, Bruxelles, 1974, p. 54, nr. 198, pl. X.

GRAMATOPOL 1982 – Mihai Gramatopol, *Dacia Antiqua*, București, 1982.

MUȘEȚEANU 1983 – Crișan Mușețeanu, *Bronzuri romane din colecția Mihai Sutz*, Muzeul Național 7 (1983), p. 83-90.

OPRIȘ 2003 – Ioan C. Opriș, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV – VI p. Chr.)*, București, 2003.

SADURSKA 1964 – Anna Sadurska, *Les tables iliaques*, Warszawa, 1964, *Troisième partie: Répertoire des monuments comparés. Chapitre VI: Scènes du cycle troyen dans l'art antique et dans les études modernes.*

TOPOLEANU 1991 – Florin Topoleanu, *Două reprezentări ale zeiței Venus descoperite recent în nordul Dobrogei*, Peuce 10 (1991), p. 101-104.

¹⁰ TOPOLEANU 1991, p. 101-102.

Pl. I

1

2

PL. II

1

2

Pl. III